Kappelli u Knejjes filjal fir-Rabat (1)

IL-KNISJA TA' SANTA MARIJA TA' DUNA

Filjali tal-Parrocca tar-Rabat bi Storja ta' mijiet ta' snin

minn Alexander Bonnici OFMConv. HED, SThL, PhB

Fil-knisja popolarment imsejħa "Ta' Duna", fir-Rabat, ftit iżjed 'ilfuq mill-kwadru titulari, naraw miktuba b'lewn iswed invokazzjoni lill-Madonna meħudha mill-kitbiet tad-Duttur tal-Knisja San Bernard. Hi kitba bil-latin li tfakkar lin-nisrani li Marija ġiet mogħtija lilna minn Alla biex, bil-qawwa li għandha, hi taqlagħlna mingħand Binha Ġesu' d-doni tas-sema li aħna nkunu neħtieġu. F'dik is-silta, il-frażi "dona caelestica" ma tqegħditx mingħajr ħsieb. Hi indikazzjoni indiretta għat-titlu li għandha din il-knisja ckejkna. Sa minn meta ilna nafu bl-eżistenza tagħha, it-titlu kien dejjem Santa Marija ta' Duna. Il-kelma "Duna" hi l-korruzzjoni ta' "Doni".

F'Ġieħ l-Assunta

Lil din il-knisja, nafuha dejjem bħala ddekitata lil Santa Marija Assunta. Fil-viżita appostolika ta' Mons, Dusina, nhar it-22 ta' Jannar 1575, hi titqies imsemmija għall-Assunta tax-xahar ta' Awissu. Għal xi żmien, fil-knisja, l-Assunta kienet tiġi ċċelebrata fit-18 ta' Jannar. Imma, fis-seklu sittax, ir-rabta mal-15 ta' Awissu, diġa' kienet ilha li qabdet fostna. Inżidu wkoll li l-festa fir-Rabat, mhux biss kienet issir f'Awissu, imma diġa' kien daħal ukoll it-titlu "Ta' Duna".

Il-knisja ma kenitx eżattament fl-istess post fejn narawha illum, għalkemm kienet qrib. Żgur li kienet ilha teżisti minn żmien qabel li ma nafux kemm kien twil. Ma kenitx knisja beneficjali. Għalhekk, f'dak iż-żmien ta' faqar kbir, ma kellha 'l ħadd b'xi beneficcju marbut magħha. Kienet nieqsa minn kollox. Imma dawk li kienu jgħixu fil-qrib tal-knisja ġie li ħadu ħsieb biex iġibu qassis ħalli jiccelebra xi quddiesa f'jum is-Sibt jew f'xi ġranet ta' festa.

F'dak iż-żmien, il-knisja tant kienet abbandunata li lanqas biss bieb ma kellha. Imma l-knisja kienet ta' min japprezzaha, u kellha ftit bżonnijiet ħalli fiha tiġi ccelebrata l-quddiesa. Dusina, li pprofana kwantita' kbira ta' knejjes, ma ħax din id-deċiżjoni dwar Ta' Duna. Imma lir-rettur li kien jieħu ħsiebha, hu tah l-ordni li ma jqaddisx iżjed f'dik il-knisja sakemm ma jkunx sarilha l-bieb ta' barra. (1)

Devozzjoni li tikber

Lejn l-1644, Marietta Bonello ħadet ħsieb biex, għal dik il-knisja, isir artal ġdid. (2) Mill-ftit tagħrif li għandna, jidher li l-popolazzjoni nisranija tar-Rabat kellha devozzjoni specjali lejn dik il-knisja. Il-knisja ta' dak iż-żmien, minbarra li ma kenitx eżattament fl-istess post, kienet mibnija wkoll iżjed fil-baxx. Imbagħad, fi żmien il-Gran Mastru Nikola Cotoner (1660-1680), bejn is-snin 1662 u 1666, l-ewwel knisja twaqqgħet. Imma nbniet oħra bil-ħidma tar-rettur li kien il-Kan. Giovan-Battista Zahra.

Il-knisja l-ġdida nbniet qrib ħafna tal-post fejn, sa żmien qabel, kien hemm knisja oħra ddedikata għall-Qtugħ tar-Ras ta' San Ġwann. Din il-knisja ta' San Ġwann kienet ġiet profanata fl-1656. L-ikona li kienet fuq l-artal tagħha ġiet trasferita fil-knisja parrokkjali ta' San Pawl. L-ispazju li kien tal-knisja ta' San Ġwann għadu parzjalment jeżisti għax hu dik l-għamla ta' bitħa li hemm maġenb il-knisja Ta' Duna ta' llum. Dak l-ispazju fl-imgħoddi kien jintuża bħala cimiterju. Il-knisja l-ġdida Ta' Duna baqgħet waħda ckejkna.

Il-Balliju F.D. Antonio Saura de Marterugno kien devot ħafna tal-knisja Ta' Duna. Għalhekk, hu rregalalha damask aħmar għall-okkażjonijiet tal-festi. (3) Il-knisja kellha wkoll xi popolarita' man-nies tar-Rabat. Toroq bl-ismijiet Ta' Doni u Doni l-Qadima eżistew hemm sa minn mijiet ta' snin, u għadhom hemm sa llum. (4) Lejn is-sena 1685, il-Kan. Antonio Famucelli rregala statwa tal-Madonna tar-rħam għal din il-knisja. (5) Bil-qawwa ta' l-atti tan-Nutar Mario Saliba, fid-9 ta' Marzu 1694, tħalla kapital ckejken għal din il-knisja biex, mir-renti tiegħu, titqaddes f'Ta' Duna quddiesa fis-seba' festi ewlenin tal-Madonna. (6)

Il-Festa Titulari Il-prokuraturi ta' l-imgħoddi kitbu bid-dettalji kollha dwar dak li kien isir f'Ta' Duna matul is-sena. Nagħtu dettalji dwar ic-celebrazzjonijiet ta' nhar il-festa ta' l-Assunta. Ir-rendikonti l-

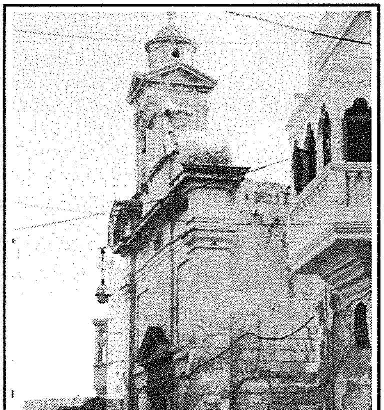

Il-kapella 'Ta' Duna' minn barra. (Ritratt: J. Scerri).

Il-kappella 'Ta' Duna' minn ġewwa (Ritratt: J. Scerri).

iżjed dettaljati huma dawk ta' l-ewwel nofs tas-seklu tmintax.

Kienet issir preparazzjoni għall-festa ta' l-Assunta permezz ta' kwindicina. Il-prokuratur kien ifittex xi persuni biex, bi ħlas, jippreparaw kulma kien meħtieġ għad-dekorazzjoni tal-knisja. Il-knisja kienet tiż-żejjen b'dehbijiet, fided, u bi frieghi taż-żebbuġ. Meta l-knisja kienet tkun intramat b'kulma kien tassew prezzjuż, il-persuni inkarigati kienu jorqdu fil-knisja biex ħadd ma jissogra jersaq lejha b'xi ħsieb ħażin.

Il-kjerici tal-Katidral kienu jmorru kuljum, tul il-kwindicina, ħalli jkantaw il-litanija. Il-knisja kienet tiżżejjen ukoll b'numru ta' fanali li kienu jinxtegħlu biż-żejt. Tul iż-żmien tal-kwindicina u l-festa, kienet tiġi impjegata persuna biex tagħmilha ta' sagristan. Persuna oħra kienet tagħmilha ta' organista. Għas-servizzi fil-knisja, kien jiġi kkunsmat ħafna xemgħa.

Il-jumejn tas-solennita' kienu lejliet u nhar l-Assunta. Kulma kien meħtieġ kien jinġieb mill-Katidral. Imma xi affarijiet kienu jinġiebu minn San Pawl tar-Rabat ukoll. Kienu meħtieġa pjaneta u tunicella festivi. Kienu jinġiebu wkoll censier u torci. Minn San Pawl, kien jinġarr pulptu ckejken.

Nhar l-Assunta, kien ikun hemm numru ta' quddies. Ic-celebrazzjonijiet solenni kienu l-ewwel għasar f'lejliet il-festa u l-quddiesa solenni ta' nhar il-festa. L-Arcipriet tal-Katidral kellu dritt li jmexxi l-funzjonijiet. Hu kien jieħu miegħu ħafna qassisin u kjerci. Nhar il-festa, waqt il-quddiesa solenni, kien isir il-paniġierku. Il-quddiesa kantata kienet tispicca ftit qabel il-ħdax ta' filgħodu. Għalhekk, qrib il-knisja, kien ikun hemm karrozzin biex jieħu lura lill-Arcipriet lejn daru.

Il-festa ta' l-Assunta ma kenitx nieqsa minn ftit ta' solennita' esterna. Il-ferħ tal-festa kien jidher b'numru ta' suffarelli, bombi, u murtali tal-ftuħ. Kienet issir ħuġġieġa wkoll. (7)

Viżta Pastorali fl-1744

Kull viżta pastorali tagħtina deskrizzjoni tal-knisja. Imma dik tal-1744 hi b'waħda mill-aħjar deskrizzjonijiet. Hi d-deskrizzjoni ta' viżta personali mill-Isqof Paolo Alpheran de Bussan. Hi d-deskrizzjoni tal-knisja li għadna nistgħu narawha sa llum. Tqieset knisja kbira biżżejjed għall-esiġenzi tagħha. L-istess kostruzzjoni hi waħda ta' min ifaħħarha.

Il-presbiterju jogħla xi ftit mill-kumplament tal-knisja permezz ta' tarġa. Il-presbiterju kellu kancell ta' l-injam fuq in-naħa ta' quddiem tiegħu. Għall-artal uniku tal-knisja, titla' b'tarġa oħra li fuqha kellha predella. Kien artal tal-ġebel, imma kellu kull ma hu meħtieġ biex fuqu jiġi celebrat il-quddies.

Il-kwadru titulari jiġbed l-attenzjoni ta' min jidħol fil-knisja. Kien bi gwarnic indorat. Juri fih l-Assunzjoni tal-Verġni Mbierka, b'qamar lewn il-fidda taħt riġlejha. Minħabba l-pożizzjoni tal-Madonna, li ma hix skond it-tradizzjoni ta' l-Assunta, ġie li ma rawhx jiffigura t-tlugħ ta' Marija fis-sema. Il-Madonna kellha kuruna fuq rasha u l-libsa tagħha kienet miksija bl-istilel.

F'dak iż-żmien, il-ħitan fuq in-naħa tal-presbiterju kienu b'ilwien jgħajtu ħafna. Imma t-tpinġija tagħhom ma kenitx tlestiet għal kollox. Imwaħħlin mal-ħitan, mifruxin mal-knisja kollha kemm hi, kien hemm xi tabelli li tqiegħdu mill-fidili biex jindikaw fuqhom xi grazzji specjali li kienu qalgħu. Missierijietna kienu jqisu 'l dawk it-tabelli bħala xhieda ħajja tad-devozzjoni li kien hemm lejn il-Madonna f'dik il-knisja.

Certu Ludovico Lauria Gazzetti ħalla legat ta' 10-uqijat. Bl-imgħaxijiet tiegħu, kienet tiġi celebrata l-festa ta' l-Assunta: l-ewwel għasar u l-quddiesa kantata. Nhar il-festa, filgħaxija, ma kien hemm l-ebda solennita' specjali. Il-Maltin kienu jmorru jgawdu festa ta' l-Assunta iżjed solenni f'xi waħda mill-parrocci ta' Malta. Imma l-poplu kien jiffrekwenta l-knisja bi ħġaru għal-litanija li kienet titkanta qabel ma tinżel ix-xemx tul iż-żmien tal-kwindicina. Imma kien hemm devozzjoni lejn il-

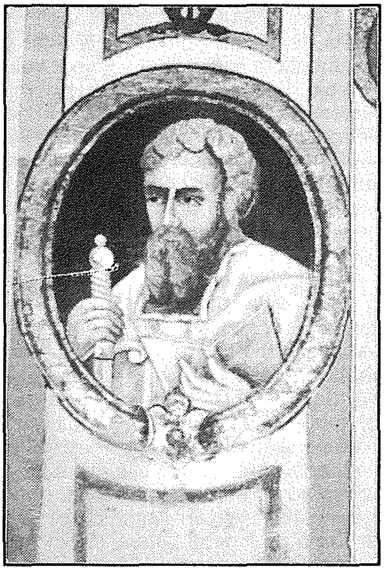

Pittura mal-ħajt li turi lil San Pawl. (Ritratt: J. Scerri).

Madonna tul is-sena kollha kemm hi. Il-litanija u s-Salve Reġina kienu jitkantaw fis-Sibtijiet kollha ta' matul is-sena.

Waqt dik il-viżta tal-1744, l-Isqof Alpheran ried li dawk kollha li, f'xi ġurnata tas-sena, iżuru 'l dik il-knisja jaqilgħu indulġenza ta' 40 ġurnata. Il-knisja ta' dak iż-żmien kellha żewġ sagristiji li nżammew tajjeb ħafna. Ma kien jonqosha xejn. Il-prokuratur kien il-Kan. Dun Adriano Gourgion, il-Vigarju Ġenerali ta' l-Isqof. L-ispazju fejn, żmien qabel, kien hemm il-knisja ta' San Ġwann, kien imdawwar bil-ħitan. (8)

Tmur Lura u Terġa' Tieħu r-Ruħ

Biż-żmien, il-festa ta' Santa Marija marret lura ħafna. Imma f'dik il-knisja, inżammu xi ftit devozzjonijiet. Il-festa ta' l-Assunta, tul is-seklu dsatax, intesiet. Intesa saħansitra l-isem tal-knisja. Bdew isejħulha ta' l-Immakulata Kunċizzjoni għax, kif fakkarna, daħlet din l-ambigwita' minħabba l-kwadru titulari nnifsu. Imma l-poplu qatt ma qata' milli jsejħilha Ta' Duna. Il-parrocca ta' San Pawl kienet iżżomm xi għaqda f'dik il-knisja: bħalma kienet il-Kongregazzjoni tas-Santa Infanzja. (9)

Fi ftuħ is-seklu għoxrin, il-knisja bdiet tkun dejjem iżjed mitluqa. Speċjalment tul it-tieni gwerra dinjija, il-knisja kienet, fil-prattika profanata. Ma kien fadlilha xejn ta' knisja. F'dawk iż-żmienijiet diffiċli, ħaduha f'idejhom il-membri ta' l-A.R.P. Fiha kien jinżamm ħafna imbarazz. F'dik il-knisja, kienu jsajru, jieklu, jorqdu, u anki jiddevertu.

Ftit snin wara l-gwerra, il-knisja Ta' Duna ġiet fdata f'idejn Dun Karm Ciappara u mbagħad il-Kan Vincens Galea. Bdiet tiġi rranġata għall-aħjar. Galea nnifsu b'idejh stess, għamel fiha ħafna xogħol biex żejjinha. Ma nfetħitx għall-pubbliku biex tgħin fil-ħidma pastorali. Imma bdiet titgawda minn dawk li xtaqu jaraw s-sbuħija u d-dekorazzjoni tagħha. Kancell ta' l-injam, 'il ġewwa mill-bieb principali, kien jippermetti 'l kull min kien jixtieq biex jara x'fiha din il-knisja.

Illum, il-parrocca ta' San Pawl qed tippermetti li l-Leġjun ta' Marija jagħmel appostolat f'din il-knisja. Ta' kuljum, wara nofs in-nhar, membru tal-Leġjun, raġel jew mara, idoqq il-qanpiena ħalli jsejjaħ lin-nies għar-rużarju. Bosta huma dawk li jinġabru. B'mod speċjali, ikunu rġiel.

Fil-15 ta' Diċembru 1991, l-Arċipriet tar-Rabat Dun Tarċisju Delicata inawgura wkoll il-knisja bħala post biex minnu, permezz tal-Leġjun ta' Marija, isir appostolat fost it-turisti. Leġjonarji, nhar ta' Ħadd, ikellmu 'l dawk li jżuru l-knisja u jwasslulhom il-messaġġ nisrani. Mostra ckejkna permanenti turi wkoll fiha l-attivita' tal-Leġjun ta' Marija. L-appostolat tagħhom, minbarra r-reklutaġġ tal-membri, jiġbor fih żjajjar lill-morda, viżti fid-djar bl-istatwa tal-Madonna, formazzjoni ta' gruppi tar-rużarju, kuntatti personali, u appostolat li jsir ukoll 'il barra mill gżejjer tagħna.

Dan ifisser li, għall-grazzja ta' Alla, bdew żmenijiet ġodda li minnhom nittamaw li joħroġ il-ġid permezz tal-knisja ta' Sant Marija Ta' Duna.

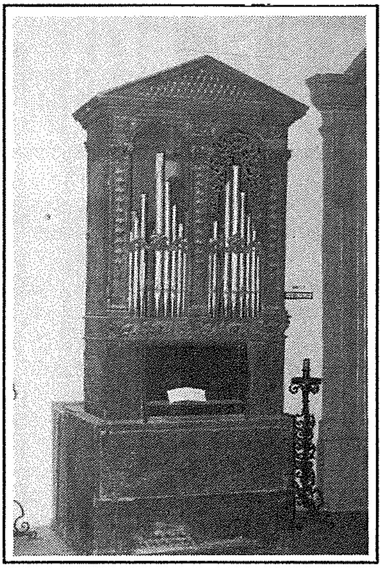

L-orgni tal-kappella 'Ta' Duna' li llum jinsab esebit fil-Mużew tal-Kolleġġjata. (Ritratt: J. Scerri).

REFERENZI

1. ACM, 182, f.59.
2. AAM, VP, 1644-46, ff.24v-25r.
3. Ibid., 1656-59, f.31r.
4. AAM, VP, 28, f.22v.
5. AAM, VP, 1685-87 B, f.40v.
6. ACM, 190, f.45r.
7. CEM, Conti, 173, ff.88r, 292r-v.
8. ACM, 190, ff.44v-45r.
9. Ferres, Descrizione Storica, p.105.

Xi Abbrevjazzjonijiet:
AAM: Arkivju Arciveskovili ta' Malta
ACM: Arkivju tal-Katidral ta' Malta
CEM: Kurja ta' l-Isqof ta' Malta
VP : Viżti Pastorali